
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Zakład Psychologii Ogólnej

J o l a n t a L E S I E W I C Z

Uzdolnienia humanistyczne młodzieży a lęk - analiza psychologiczna

Гуманитарные способности и страх — психологический анализ

Talent in the Humanities and Fear - Psychological Analysis

W niniejszej pracy przedstawiono próbę psychologicznej analizy zależności między uzdolnieniami humanistycznymi młodzieży a lękiem. Zebrano rozproszone i niepełne informacje na temat analizy i badań uzdolnień humanistycznych, omówiono wpływ lęku na funkcjonowanie człowieka oraz empirycznie zweryfikowano te wiadomości.

W porównaniu z innymi zdolnościami specjalnymi uzdolnienia humanistyczne są konstruktem psychicznym, który nie jest jednoznacznie definiowany. W literaturze przedmiotu początkowo nadawano im wąski zakres i utożsamiano je z myśleniem dywergencyjnym¹, lub wysokim poziomem zdolności werbalnych i literackich.² Aktualnie do uzdolnień humanistycznych, obok wyżej wymienionych elementów, zalicza się też zdolności recytatorskie i zdolności do gry scenicznej³ oraz uzdolnienia historyczne. Dokładne określenie struktury i zakresu uzdolnień humanistycznych jest ciągle kwestią otwartą, dlatego dla potrzeb niniejszej pracy proponuje się następującą definicję: uzdolnienia humanistyczne - to umiejętność wydawania trafnych sądów o przedmiotach,

¹ G. P. Guilford, *Natura inteligencji człowieka*, Warszawa 1968.

² B. Hornowski, *Rozwój inteligencji i uzdolnień specjalnych*, Warszawa 1978.

³ Drankow a także Roźdniestwieńska [w:] T. Paślowska, *Problemy psychologii zdolności w ZSRR*, "Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio J, vol. I, 1988, pr. 10, Lublin 1988.

zjawiskach i ludziach, połączona z oryginalnym pod względem literackim sposobem przekazu myśli i refleksji, który możliwy jest dzięki dobrej znajomości języka oraz dużej wrażliwości i wyobraźni twórczej.

Po raz pierwszy uzdolnienia humanistyczne wyróżniono w modelach umysłu.⁴ Lecz psychologowie nie zajęli się szerzej tym problemem, ponieważ interesowało ich głównie określenie zakresu pojęcia inteligencji, a nie opis zdolności specjalnych. Dopiero związana z rozwojem społeczno-historycznym specjalizacja działania skłoniła badaczy do analizy tych dyspozycji psychicznych człowieka, które sprawiają, że jednostka w określonych dziedzinach aktywności osiąga wyniki lepsze od innych oraz posiada umiejętność twórczego przekształcania otaczającej ją rzeczywistości. Ten aspekt sprawnościowy czynności fizycznych i psychicznych był punktem wyjścia dla badań, które z biegiem lat osiągnęły zakres odrębnego nurtu psychologicznego - psychologii twórczości i uzdolnień specjalnych. Wśród wielu badaczy tego kręgu istnieje niewielka na razie grupa osób, które prowadzą badania nad uzdolnieniami humanistycznymi. Należy zaznaczyć, że małe zainteresowanie, a często też niechęć do prowadzenia badań na ten temat wiążą się z dużymi trudnościami metodologicznymi i psychometrycznymi, które musi przezwyciężyć psycholog podejmujący problematykę pomiaru uzdolnień humanistycznych. Celem niewielu dotychczas powstałych prac empirycznych było określenie wpływu uzdolnień werbalnych i literackich na sposób przekazu myśli oraz opis związków uzdolnień humanistycznych z innymi czynnikami wewnętrznymi. Wykorzystując eksperymenty psychologiczne⁵, które określały stopień wyuczalności języka ojczystego⁶ i obcych⁷, oraz analizę utworów literackich, które powstały spontanicznie lub w określonej sytuacji

⁴ Ch. Spearman, *The Abilities of Man*, Mac Millan, London 1927. P. E. Vernon, *The Nature of Intelligence* [in:] *Intelligence and Attainment Test*, London 1960. Guilford, op. cit.

⁵ Dokładny opis eksperymentów, na podstawie których określano poziom uzdolnień literackich i werbalnych podaje Hornowski, op. cit.

⁶ S. F. Zujkow, *O diagnostycznych zadaniach wyjawiających obuczajności szkolników* [w:] *Matieriały konfieriencyi po problemie sposobnostiej*, Moskwa 1970.

⁷ R. J. Barsuk, *Ob innostrannyh rieczewych sposobnostjach* [w:] *ibid.*; W. F. Sibiriakowa i M. M. Grohlermier, *K woprosu o znaczenii aktivnosti dla razwitija sposobnostiej k inostrannomu jazyku* [w:] *ibid.*

eksperymentalnej;⁸ zgromadzono różnorodny materiał o młodzieży humanistycznie uzdolnionej. Na uwagę zasługuje to, że osoby uzdolnione lepiej analizują strukturę gramatyczną materiału werbalnego, łatwo tworzą skojarzenia między różnymi formami danego słowa, odznaczają się giętkością myślenia, dużą aktywnością poznawczą i szybkim tempem automatyzacji operacji wykonywanych na materiale werbalnym. Poza tym lepiej i szybciej opanowują języki obce oraz łatwo przy wyrażaniu myśli "przestawiają się" z jednego języka na drugi. Wraz z rozwojem zmieniają się motywy działalności literackiej. Młodzież przechodzi od utworów naśladowczych, w których powieliła fabułę i typy bohaterów ze znanych dzieł literackich, do tych, które wyrażają osobiste przeżycia, refleksje i obserwacje otaczającej ją rzeczywistości. Dlatego podstawowym środkiem artystycznego przekazu myśli staje się liryka. Zmienia się też sposób wyrażania treści, tj. styl opisowy ustępuje miejsca narracyjnemu i ekspresyjnemu. Interesujące są badania, przy których pomocy poszukuje się związków uzdolnień humanistycznych z innymi strukturami wewnętrznymi. Prace na ten temat prowadzili między innymi⁹: L. P. Kaliniński, Z. N. Nawljanska, B. Jaślarowa, D. Zarębska-Piotrowska, S. Popek. Wyniki badań wskazały na duże zależności między omawianymi uzdolnieniami a typem układu nerwowego, osobowością i czynnikami emocjonalno-motywacyjnymi. Otóż osoby o słabym typie układu nerwowego tworzą teksty o skomplikowanej strukturze gramatycznej. Introwersja, duża wrażliwość i empatia młodzieży humanistycznie uzdolnionej przejawia się między innymi w szczegółowym opisie zdarzeń i stanów psychicznych oraz dużej ekspresji werbalnej. Na wysoki poziom powstałych w tym okresie utworów literackich wpływa obok odpowiedniego rozwoju

⁸ W. P. Jagunkowa, O niektórych faktorach formowania literaturnych sposobnościami k inostrannomy jazyku [w:] Żukow, op. cit. N. B. Bierchin, Osobienności literaturno-tworczeskich sposobnościami starszych szkolników [w:] ibid. M. Przetacznikowa, Rozwój i wychowanie dzieci i młodzieży w średnim wieku szkolnym, Warszawa 1971; M. Kiełlar, Werbalna twórczość dzieci i młodzieży (maszynopis), UJ, Kraków 1983.

⁹ L. P. Kaliniński, Komponent obszczich i spieczalnych sposobnościami w indywidualnych osobiennościach obraznego myszlenia i struktura rieczii [w:] Żukow, op. cit. Z. N. Nawljanska, O tworczeskom woobrażenii kak komponenta litieraturnych sposobnościami u dietiej mładszego szkolnogo wożrasta [w:] ibid.; B. Jaślarowa, O uzdolnieniu literackim, jego strukturze i warunkach rozwoju [w:] Prace Psychologiczne III, Katowice 1974; D. Zarębska-Piotrowska, S. Siwek, Psychologia twórczości (skrypt uczelniany nr 345), Kraków 1980; S. Popek, Twórczość poetycka młodzieży i jej osobowościowe uwarunkowania, „Kieleckie Studia Psychologiczne”, 1987, nr 2.

intelektualnego i aktywności poznawczej postawa i wyobraźnia twórcza, które są często pobudzane przez dynamikę przeżyć emocjonalnych. Podstawowym źródłem zmiennych stanów emocjonalnych jest labilność tych procesów, która pojawia się w okresie dorastania¹⁰⁾ bądź przeżywanie różnych konfliktów wewnętrznych (np. poczucia osamotnienia i potrzeby samotności, miłości i lęku przed uczuciem itp.). W większości przypadków reakcją na konflikty jest lęk. Jako objaw osiowy podwyższa on poziom neurotyzmu u osób humanistycznie uzdolnionych.

Lęk jest jedną z lepiej scharakteryzowanych reakcji emocjonalnych. Genezę lęku oraz jego wpływ na funkcjonowanie człowieka wyjaśniali w swoich teoriach między innymi Z. Freud, K. Horney, R. B. Cattell, S. L. Spielberger. Problem ten interesował też innych psychologów i lekarzy, którzy stworzyli mniej spójne koncepcje.¹¹

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że lęk nadaje działaniu kierunek oraz określa stosunek jednostki do otaczającego ją świata. Pod wpływem tej reakcji emocjonalnej powstaje w organizmie szereg zmian fizjologicznych (dysfunkcja układu wegetatywno-endokrynnego) i psychicznych (np. schematyzm myślenia i zachowania, tendencja do oczekiwania oraz przewidywania różnych przykrości i trudności życiowych, ograniczenie aktywności, zawężenie pola decyzji, dominacja postawy "wycofywania się"). Pojawienie się lęku zależy od indywidualnych cech układu nerwowego oraz subiektywnego obrazu spostrzeżonej przez jednostkę sytuacji zagrożenia. Reakcja ta jest sygnałem ostrzegawczym; wskazuje, że "coś jest nie tak" i należy wprowadzić zmiany, które przywrócą człowiekowi utracone poczucie bezpieczeństwa.¹² Lęk może mieć różne formy i przechodzić od stanu jawnego do utajonego. Dlatego zdarza się, że emocja ta jest decydującym czynnikiem w życiu ludzi, mimo że oni sobie tego nie uświadamiają. Z reguły podkreśla się negatywną rolę lęku neurotycznego¹³, a pomija pozytywne aspekty tej reakcji. Otóż przy optymalnym jej poziomie może ona mobilizować organizm do wysiłku na rzecz walki

¹⁰ M. Ż e b r o w s k a, Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, Warszawa 1979; M. P r z e t a c z n i k o w a, G. M a k i e Ź ł o - J a r - ż a, Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego, Warszawa

¹¹ H. A. M u r r a y, Explorations in Personality, Oxford Univ. Press. New York 1953; J. K o n o r s k i, Integracyjna działalność mózgu, Warszawa 1969.

¹² K. H o r n e y, Neurotyczna osobowość naszych czasów, Warszawa 1976.

¹³ Ibid.; A. K ę p i ń s k i, Psychopatologia nerwic, Warszawa 1977.

z zagrożeniem oraz zwiększać na pewien czas wydolność fizjologiczną.¹⁴ Silne stany emocjonalne powodują dezorganizację funkcjonowania. Lecz K. Dąbrowski¹⁵, twórca teorii dezintegracji pozytywnej, dostrzega dodatnie strony tego zjawiska. Zakłada on, że silne reakcje lękowe razem ze wzmożonym pobudzeniem oraz konfliktami i kryzysami wewnętrznymi wyzwalają różne formy twórczości np. muzycznej, plastycznej lub literackiej. Jednak większość psychologów inaczej ujmuje zależność między lękiem a twórczością. Uważają oni¹⁶, że w przypadku przeżywania silnego lęku człowiek aktywizuje różne zachowania, które pozwolą opanować i usunąć emocję. W wieku młodzieńczym jedną z częściej stosowanych metod walki z nasilającymi się w tym okresie reakcjami lękowymi jest twórczość literacka.¹⁷ Dzięki wierszom, pamiętnikom, opowiadaniom itp. młodzież "wyrzuca" na zewnątrz to, co ją najbardziej porusza oraz ujawnia różne dążenia i pragnienia. Lecz twórczość podobnie jak inne mechanizmy obronne może nieoczekiwanie potęgować lęk¹⁸, powodując klasyczne zamknięcie się koła neurotycznego.¹⁹

Istnieją teoretyczne przesłanki (np. koncepcja dezintegracji K. Dąbrowskiego lub sublimacji Z. Freuda) do poszukiwań zależności między uzdolnieniami humanistycznymi a lękiem. Obie omawiane zmienne wyrażają stosunek człowieka do otaczającej go rzeczywistości, dlatego interesujące jest, w jaki sposób lęk przekształca subiektywne spostrzeganie świata i ludzi? Czy i jak modyfikuje styl werbalnego przekazu treści? Odpowiedź na te pytania może być szczególnie interesująca w przypadku młodzieży humanistycznie uzdolnionej, u której umiejętność werbalnego przekazu własnych doznań jest bogatsza niż u innych osób. Aby jednoznacznie odpowiedzieć na powyższe pytania, należy przede wszystkim empirycznie zweryfikować bardziej podstawowe dla problemu zależności uzdolnień humanistycznych i lęku kwestie. Dlatego celowe jest postawienie następujących problemów badawczych:

¹⁴ H. S e l y e, *Stres okiełznany*, Warszawa 1976.

¹⁵ K. D ą b r o w s k i, *Zdrowie psychiczne*, Warszawa 1985.

¹⁶ Z. F r e u d, *Wstęp do psychoanalizy*, Warszawa 1984; K. H o r n e y, *Nerwica a rozwój człowieka*, Warszawa 1980; A. K ę p i ń s k i, *Lęk*, Warszawa 1980, I. O b u c h o w s k a, *Dynamika nerwic*, Warszawa 1983.

¹⁷ G. S. B l u m, *Psychoanalytic Theories of Personality*, Mc Graw-Hill, New York 1964; S. S i e k, *Osobowość*, Warszawa 1983.

¹⁸ Lęk wtórny wg koncepcji K. Horney.

¹⁹ H o r n e y, *Nerwica ...*, O b u c h o w s k a, op. cit.

1. Czy nasilenie lęku różnicuje uczniów uzdolnionych humanistycznie od tych, którzy są przeciętnie lub słabo uzdolnieni?

2. Czy istnieje statystycznie istotna zależność między uzdolnieniami humanistycznymi a lękiem?

3. Czy w grupie uczniów humanistycznie uzdolnionych występuje wyższy poziom lęku, niż u osób przeciętnie lub słabo uzdolnionych?

Aby odpowiedzieć na postawione pytania, przeprowadzono badania, dzięki którym spodziewano się osiągnąć wyniki wskazujące na to, że:

Ad. 1. Nasilenie lęku przyjmuje wartości, które różnicują badane grupy, tj. uzdolnionych i nieuzdolnionych humanistycznie.

Ad. 2. Istnieje istotna zależność między przejawianymi przez młodzież uzdolnieniami humanistycznymi a poziomem lęku.

Ad. 3. U młodzieży humanistycznie uzdolnionej występuje większe nasilenie lęku niż u osób przeciętnie lub słabo uzdolnionych.

BADANIA WŁASNE

Badaniom wstępnym, których celem było określenie poziomu interesujących mnie uzdolnień, poddano ogółem dwustu osiemdziesięciu uczniów I i III klas liceum ogólnokształcącego.²⁰ Badania przeprowadzono w klasach o następujących profilach: humanistycznym, matematyczno-fizycznym, biologiczno-chemicznym, z rozszerzoną nauką języka zachodniego, ogólnym. Na podstawie średniej arytmetycznej, obliczonej według ocen końcowych z przedmiotów humanistycznych (język polski, język rosyjski, język zachodni, historia i w niektórych klasach dodatkowo język łaciński) uzyskanych w ciągu dwóch ostatnich lat nauki²¹, wyodrębniono grupę 120 uczniów uzdolnionych (przedział średniej x wyniósł od 5 do 4,5) i nieuzdolnionych humanistycznie (od 3 do 3,6). Zastosowanie średniej ocen szkolnych z przedmiotów humanistycznych jako jedyne kryterium różnicującego nasuwało dużo zastrzeżeń, dlatego w obu grupach przeprowadzono badania uzupełniające. Polegały one na wykonaniu w czasie 40 minut dwóch losowo wybranych prób²², które

²⁰ Wybór szkoły i klas określony był wymaganiami tematu węzłowego nr 11:4, którego kierownikiem był S. Popek.

²¹ W przypadku klas I średnią obliczono na podstawie ocen końcowych z VII i VIII klasy szkoły podstawowej.

²² Dokładny opis konstrukcji i doboru losowego prób eksperymentalnych

.....

sprawdzały predyspozycje literackie i werbalne. Do konstrukcji tych zadań wykorzystano sugestie zawarte w próbach eksperymentalnych J. P. Guilforda oraz w pracach innych psychologów, którzy zajmowali się zdolnościami specjalnymi i myśleniem dywergencyjnym. Uzyskane wypowiedzi oceniano metodą sędziów kompetentnych, według czterostopniowej skali odpowiadającej ocenom szkolnym. Na podstawie wyników otrzymanych po wykonaniu wspomnianych prób i średniej ocen szkolnych (współczynnik korelacji Pearsona $r_{xy} = 60$ był istotny na poziomie $\alpha = 0,01$ w grupie humanistycznie uzdolnionych oraz $r_{xy} = 54$ był istotny na poziomie $\alpha = 0,05$ w grupie nieuzdolnionych), obliczono kolejną średnią M poziomu uzdolnień humanistycznych, która w sposób bardziej rzetelny określała poziom uzdolnień poszczególnych osób. Uzyskane wyniki miały rozkład normalny (krzywa Gaussa). Do dalszych badań wybrano arbitralnie dwie skrajne - liczące po 25% badanych uczniów - grupy E1 i E2:

E1 - grupa eksperymentalna (humanistycznie uzdolniona), w której M należy do przedziału od 5 do 4,2

E2 - grupa kontrolna (nieuzdolnieni humanistycznie) - M należy do przedziału od 3,5 do 3,1.

Następnie obie grupy przebadano Arkuszem Samopoznania R. B. Cattella w autoryzowanym przekładzie K. Hirsza.²³

Metoda ta służy do badania nasilenia lęku, który jest traktowany jako czynnik II rzędu, u którego podłoża leżą następujące czynniki I rzędu: C - nierównoważenie emocjonalne, L podejrzliwość, O skłonność do obwiniania siebie, Q3 niezintegrowana osobowość, Q4 wysokie napięcie wewnętrzne. Przy interpretacji danych wykorzystano normy opracowane przez Z. Płużek.²⁴ Dane badawcze dotyczące poziomu lęku i oceny stopnia uzdolnień humanistycznych przedstawiono w tabeli 1. Analizując szczegółowo dane badanych osób można stwierdzić, że w grupie eksperymentalnej 6 uczniów uzyskało wyniki bardzo wysokie (10-9 sten); 5 wysokie (8-7 sten); u 16 osób wystąpił średni poziom lęku (6-5 sten), a u 3 niski (4-3 sten).

zamieszczony jest w pracy magisterskiej J. L e s i e w i c z, Poziom lęku młodzieży humanistycznie uzdolnionej, Instytut Psychologii UMCS, Lublin 1984.

²³ A. F r a c z e k, 16-czynnikowy Kwestionariusz R. B. Cattella, [w:] Wybrane techniki diagnostyczne w psychologii klinicznej. A. Stanik (red.), Katowice 1977

²⁴ Zob. S i e k, op. cit.; Z. P ł u ż e k, Arkusz Samopoznania, (maszynopis) KUL, Lublin 1983.

W grupie kontrolnej u jednego ucznia pojawił się wysoki poziom lęku (8 sten); w przypadku 16 osób stwierdzono średnie nasilenie tej emocji (6-5 sten). 13 badanych uzyskało wyniki oceniane jako niskie (4-3 sten).

WNIOSKI

Podsumowując wyniki badań można stwierdzić, że:

1. Istnieje statystycznie istotna (wysoka) zależność między nasileniem lęku a stopniem uzdolnień humanistycznych. Różnica w średnim poziomie lęku dla obu badanych grup wyniosła 1,7 stena. Jest to dosyć niska statystycznie różnica. Jedną z przyczyn uzyskania tego wyniku może być fakt, iż w badanych grupach znalazło się dużo młodzieży, której M poziomu uzdolnień humanistycznych zbliżyły się do dolnej lub górnej granicy przedziału wyników (od 3,6 do 4,1) charakterystycznych dla uczniów przeciętnie uzdolnionych.

2. U młodzieży humanistycznie uzdolnionej występuje większe nasilenie lęku niż u osób z grupy kontrolnej. Kierunek tej zależności zgodny jest z przyjmowanymi koncepcjami oraz z wynikami nielicznych badań w tej dziedzinie.

3. W grupie E1 średni poziom lęku wynosi 6,5 stena. Na uzyskanie tego wyniku wpłynęło prawdopodobnie szereg czynników wewnętrznych:

- a) labilność uczuciowa związana z wiekiem dorastania,
- b) konflikty, których źródło tkwi w krytycznej postawie wobec życia, braku dojrzałych motywów działania bądź w deprywacji podstawowych potrzeb,
- c) działanie różnych zmiennych pośredniczących, tak jak np.: postawy, poziom aspiracji, zainteresowania, system wartości, ocena własnej osoby, typ temperamentu itp., oraz zewnętrznych, jak np.: sytuacje traumatyczne związane z realizacją programu szkolnego (sprawdziany, odpytywania itp.), trudne warunki rodzinne (rodziny rozbite lub niepełne, style wychowania, postawy rodziców itp.), całkowite lub częściowe odrzucenie przez grupy rówieśnicze.

DYSKUSJA

W związku z podjętymi badaniami nasuwa się szereg uwag natury metodologicznej, które są ważne dla analizy badanego problemu. Przede wszystkim dotyczą one adekwatnej oceny uzdolnień ucznia przez szkołę. Otóż przy ocenie uzdolnień humanistycznych nie można sugerować się jedynie stopniami szkolnymi - ze względu na ich dużą subiektywność, o czym świadczy chociażby wskaźnik rozbieżności między średnią oceną z przedmiotów humanistycznych a

wynikami uzyskanymi po wykonaniu prób eksperymentalnych. Istotnym problemem jest mała wartość informacyjna ocen szkolnych, na podstawie których trudno jest określić, w jakim stopniu oceniają one oryginalność i twórczy charakter wypowiedzi, a w jakim zwykłą reprodukcję materiału.

Nadal istnieje kwestia terminu "uzdolnienia humanistyczne". W literaturze przedmiotu nie ma definicji, która dokładnie określałaby istotę, strukturę i zakres tych uzdolnień. Zachodzi więc potrzeba skonstruowania takiej definicji, ponieważ rozwiąże się wtedy szereg istniejących trudności metodologicznych i psychometrycznych.

Należy też zwrócić większą uwagę na samo rozumienie lęku. W większości publikacji naukowych opisuje się tylko patologiczny charakter tej emocji (przyp. 13, 14, 16, 19). A na podstawie badań L. P. Kalinińskiego i S. Popka rysuje się pozytywny jej aspekt, bo lęk może być bardzo ważnym czynnikiem wewnętrznym, który wyzwala wyobraźnię i ekspresję twórczą.

Przedstawione w niniejszej pracy wyniki badań obrazują pewne ogólne zależności między uzdolnieniami humanistycznymi a lękiem. Dlatego zachodzi potrzeba przeprowadzenia szeregu badań uzupełniających, które dokładnie wyjaśnią charakter związków między badanymi zmiennymi (na podstawie przeprowadzonych badań ustalono tylko kierunek zależności). Następnie można poszerzyć obszar badań i próbować określić związki tych zmiennych z innymi czynnikami wewnętrznymi (np. postawami, potrzebami, zainteresowaniami, systemem wartości lub poziomem aspiracji).

Tab. 1. Wyniki uzyskane przez uczniów podczas badań początkowych i przy pomocy Arkusza Samopoznania
Results obtained by pupils during initial research and by means of the Sheet of Selfknowledge

Grupy badawcze	Wartość badanych zmiennych	średni poziom uzdolnień humanistycznych	średni poziom lęku
E1 uzdolnieni humanistycznie		4,6	6,5
E2 nieuzdolnieni humanistycznie		2,8	4,8

$r_{xy} = 0,68$ między poziomem uzdolnień humanistycznych a nasileniem lęku dla grupy E1 jest istotny statystycznie na poziomie $\alpha = 0,01$, dla grupy E2 $r_{xy} = 0,60$ jest istotny statystycznie na poziomie $\alpha = 0,01$, różnice między E1 i E2 dla średniego poziomu lęku istotne statystycznie na poziomie $\alpha =$

=0,001 przy $df = N-1$ (istotność różnic między średnimi obliczono wg testu Cochran-Cox'a).

РЕЗЮМЕ

В данной работе сделана попытка проведения психологического анализа зависимости между гуманитарными способностями и страхом у молодежи. Определение характера связи между этими изменяемыми является интересным и обоснованным заданием, ибо в период подрастания страх и гуманитарные способности исполняют очень важную регулировочную функцию. В частности они влияют на функционирование организма, придают действиям определенное направление и "форму", а также определяют отношение личности к окружающей действительности. Однако в психологической литературе встречается очень мало информации на тему связи между возрастанием страха, и гуманитарными способностями (не эмпирическая проверка не проведена).

Чтобы проверить эти данные, исследовано молодежь I и III классов общеобразовательных лицей. Собранный эмпирический материал показал, что возрастание страха является фактором, который различает молодежь гуманитарно способную от учеников не способных в этой области знаний.

SUMMARY

The paper is an attempt at a psychological analysis of the interdependence between talent in the humanities and fear in youth. It is an interesting task to establish the character of the connections between those variables, and it is also worthwhile to deal with this question as in the period of adolescence both fear and talent in the humanities perform important regulating functions. They influence the functioning of the organism, point actions in a specific direction and provide them with "form", they also express the individual's attitude towards the surrounding reality. However, in psychological literature there is very little information on the possible connections (no empirical verification) between the intensification of fear and the level of talent in the humanities.

To verify these suppositions research was undertaken among pupils from forms I and II of a secondary school. The empirical material thus collected pointed to the fact that the intensification of fear is the factor differentiating the pupils talented in the humanities from those who have no talent in this field.